

Ростислав ПИНДА

ВІСНИК НАУКОВОЇ АКАДЕМІЇ БУДІВЕЛЬНИХ КОМПАНІЙ
 АСОЦІАЦІЇ БУДІВЕЛЬНИХ КОМПАНІЙ

Розглянуто регіональні проблеми функціонування будівельних компаній. Досліджено вплив фінансово-економічної кризи 2008–2009 рр. на будівельний сектор економіки, зокрема на регіональному рівні.

The regional problems of functioning of build companies are considered work. Investigational influence of economic crisis 2008-2009 years on a build sector of economy, in particular at his regional level.

Істотний спад у будівельному секторі під час та після фінансово-економічної кризи 2008–2009 рр. негативно вплинув на показники розвитку цього виду економічної діяльності та погіршення макроекономічних характеристик національного господарства, зменшення обсягів ВВП, податкових надходжень, погіршення забезпеченості населення житлом. Він став серйозною перешкодою на шляху післякризового відновлення інших галузей реального сектору економіки. Однак позитивним є те, що на всіх рівнях системної ієрархії управління протягом 2010–2012 рр. було прийнято низку стратегічних і тактичних програмних планових документів у контексті реалізації антикризових програм влади у будівельній сфері.

Окремим аспектам функціонування та розвитку будівельних компаній в Україні присвячені праці вітчизняних науковців і практиків, зокрема А. Беркути, А. Гойко, В. Кравченка, Ю. Манцевича, К. Паливоди, О. Удовенка, С. Щербініної, проте детальних досліджень за цією тематикою потребують регіональні проблеми функціонування будівельних компаній.

Очевидно, що цільовими орієнтирами вітчизняних стратегій та програм стали збільшення обсягів будівельних робіт і послуг, введення в експлуатацію житла, приміщень для освітніх, лікарняних та інших закладів соціальної сфери, забезпечення їх доступної вартості, покращення інвестиційної, інноваційної, фінансової та інтелектуально-кадрової забезпеченості вітчизняних підприємств та організацій будівельної сфери. Разом із тим, до позитивного зарахуємо також те, що законодавцями та представниками органів державного управління (зокрема найвищого ешелону влади) усвідомлено потребу і вжито організаційні заходи, спрямовані на усунення більшості системних недоліків інституціонального середовища комерційної господарської діяльності у будівництві.

Як влучно зазначається у праці [1], вирішення більшості завдань забезпечення сталого розвитку території залежить від сформованості належного економіко-правового поля щодо ведення господарської діяльності, включно з легким, справедливим і рівним для всіх економічних агентів доступом до господарських ресурсів і прав діяльності. Проте вітчизняна дозвільна система, зокрема у сфері регулювання та адміністрування будівельної діяльності, є бюрократичною і дуже обтяжливою. За оцінками експертів [2] хоча б один дозвіл щорічно отримує понад 50 % підприємств, а середній час на його отримання становить понад 35 днів; для отримання дозволу необхідно як мінімум 18 різноманітних процедур; витрати на отримання дозволу (більшою мірою йдеться про неофіційні витрати) можуть сягати до 200 % від вартості проектно-кошторисної документації [3].

Про суттєві недоліки дозвільної системи в Україні свідчать результати досліджень багатьох міжнародних економічних організацій. До прикладу, згідно з рейтингом легкості ведення бізнесу Світового Банку (Doing Business – 2012) за станом на початок 2012 р. Україна погіршила свою позицію на 3 пункти і опустилася на 152 місце (серед 183 країн) (рис. 1).

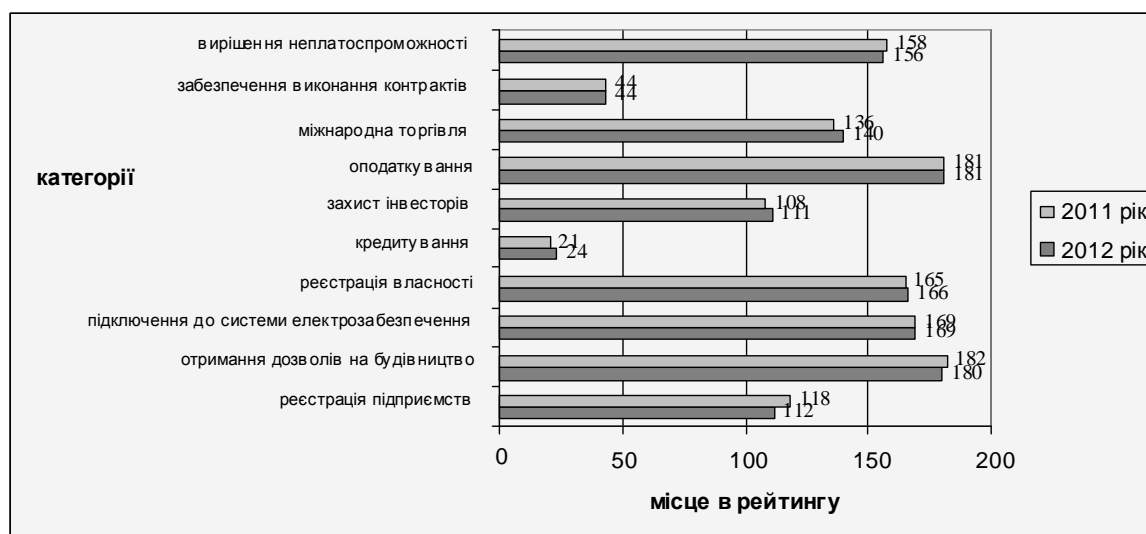

Рис. 1. Рейтингові позиції України за критеріями легкості ведення бізнесу Світового Банку у 2011–2012 рр. (складено автором за [4])

При цьому за рівнем легкості отриманням дозволів на будівництво наша держава займає 180 місце з 183 країн світу. Очевидно, що негативними наслідками такої ситуації в регіонах України є монополізація будівельного ринку та процедур доступу до нього, створення штучних бар'єрів для функціонування і розвитку неафілійованих будівельних підприємств та організацій (табл. 1).

Таблиця 1

Основні індикатори розвитку будівельної сфери в Україні, країнах Європи та Центральної Азії, Організації економічного співробітництва та розвитку в 2012 р. (складено автором за [4])

Показники	Україна	Країни Європи та Центральної Азії	Країни, що входять до Організації економічного співробітництва та розвитку
Кількість процедур, необхідних для отримання дозволу на будівництво, од.	21	20	14
Терміни отримання дозволу на будівництво, дні	375	238	152
Обсяги витрат на отримання дозволу на будівництво, % від доходу на одну особу населення	1462,3	440,8	45,7
Індекс захищеності інтересів інвестора	4,7	5,7	6,0
Індекс інвестиційної відкритості	5	7	6
Загальна податкова ставка, % від прибутку	57,1	40,4	42,7
Час на адміністрування податків, годин	657	302	186
Кількість процедур, необхідних для реєстрації власності, од.	10	6	5
Терміни реєстрації власності, дні	117	33	31
Обсяги витрат на реєстрацію власності, % від вартості	3,9	2,8	4,4

Хоча потрібно зауважити, що про дієві заходи з удосконалення дозвільної системи у будівельній сфері в Україні ведеться мова вже не перший рік. Це посилення спеціалізації дозвільних офісів (за видами дозволів) та створення єдиного офісу видачі дозволів на будівництво (досвід Румунії та Грузії) з об'єднанням процесів погодження будівельних проектів профільними та суміжними відомствами, розробленням та затвердженням науково обґрунтованих максимальних термінів (між вхідною та вихідною ланками) проходження дозвільної процедури (досвід Грузії, де в результаті встановлення термінів для видачі рішень лише у сфері будівництва – від моменту одержання санкцій від санітарного інспектора до моменту початку будівництва і погодження від бюро археології – кількість погоджувальних дій скоротилась з 29 до 17, а час на отримання дозволу на будівництво – з 285 до 137 днів. Уряд Канади, переглянувши будівельний кодекс, скоротив термін розгляду заявок на будівництво, згідно з яким повний цикл часу для погодження всієї документації з будівництва становить 77 днів), посиленням диференціації дозвільних заявок (проектів) на спрощення процедур і термінів погодження документів дозвільного характеру невеликим об'єктами, з обов'язковим впровадженням у діяльність дозвільних офісів принципу затвердження дозвільних заявок за замовчуванням (зокрема, за умови відсутності відмови з боку органів влади протягом максимально встановленого терміну на видачу відповідного дозволу (досвід Іспанії), з включенням до порядку проходження дозвільних документів вимоги щодо попередньої письмової оцінки адміністратором дозвільного офісу пакета документів, який подається підприємцем [1].

Зауважимо, що за результатами досліджень вітчизняних експертних організацій, зокрема Фонду «Ефективне управління», визначено, що найбільш проблемними сферами будівельного сектору в регіонах України у 2011 р. були надмірність оподаткування, корупція, нестабільність державної регіональної політики, інфляція, складність доступу до фінансування, проходження дозвільних та ліцензійних процедур (табл. 2).

Таблиця 2

**Найбільш проблемні фактори ведення бізнесу в будівництві та інших галузях
реального сектору економіки України у 2011 р. [5]**
(% респондентів, які зазначили фактор як проблемний)

Характеристики	Будівництво	Сільське господарство	Переробна промисловість	Транспорт і зв'язок	Загалом по Україні
Податкова політика	65	53	61	61	61
Корупція	66	50	56	62	57
Інфляція	36	28	32	24	32
Нестабільність місцевої та державної влади	30	31	29	29	29
Доступ до фінансування	28	18	24	21	24
Дозвільна система та ліцензування	28	29	23	27	24
Низька кваліфікація робочої сили	18	26	29	17	22
Митна політика	4	10	26	17	17
Нерозвинена інфраструктура	11	21	16	18	16
Злочинність і крадіжки	10	15	9	11	11
Погане здоров'я населення	9	10	10	9	10
Доступ до земельних ресурсів	3	14	10	10	10
Нерозвинена трудова етика	6	8	7	10	8
Валютне регулювання	3	3	6	5	5

Варто звернути увагу на те, що ці проблеми – найбільш гострі для функціонування саме будівельних підприємств, адже неефективність державної податкової політики вважають головною перешкодою життєздатності 65% керівників підприємств і організацій будівельної сфери (водночас як в середньому по Україні – 61%), наявність корупції – 66% (5%), інфляцію – 36% (32%), нестабільність місцевої та державної влади – 30% (29%), складність доступу до фінансування – 28% (24%), складність отримання дозволів та ліцензій – 28% (24%). Інші проблеми менш суттєві безпосередньо для будівельного комплексу.

Позитивним є той факт, що на усунення багатьох з вказаних перешкод розвитку будівельної галузі в регіонах України спрямовані заходи антикризових стратегій та програм центрального і регіонального рівнів управління. Так, у Програмі економічних реформ на 2010–2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» Комітету з економічних реформ при Президентові України серед п'яти напрямів домінантних стратегічних перетворень визначено модернізацію інфраструктури та базових секторів шляхом усунення усталених структурних проблем в енергетичній, вугільній, нафтогазовій галузях та житлово-комунальному господарстві, а також розвитку транспортної інфраструктури й ринку землі. Серед безпосередніх проблем реформування ЖКГ та розвитку житлового будівництва визначено важкий фінансово-економічний стан підприємств, монополізація ринку та несприятливі умови для залучення приватних інвестицій. Відповідно ставляться завдання забезпечити рентабельність підприємств, скоротити кредиторську та дебіторську заборгованість галузі, створити конкурентне середовище, стимулювати техніко-технологічну модернізацію, енерго- та ресурсо-ефективність суб'єктів господарювання. Вирішенню цих завдань мають сприяти розвиток механізмів державно-приватного партнерства для модернізації інфраструктури, залучення фінансових ресурсів вітчизняних та міжнародних організацій на реалізацію інвестиційних проектів у галузі. Для цього пропонується внести зміни в Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» та Кодекс України про адміністративні правопорушення (для посилення відповідальності працівників дозвільних офісів за порушення законодавства з питань видання документів дозвільного характеру, скасування документів дозвільного характеру, застосування яких є недоцільним та економічно невиправданим) та прийняти Закон України «Про містобудівний кодекс України» [6]. Втім, як бачимо, у цьому важливому стратегічному документі, що визначає пріоритети соціально-економічного розвитку країни, розвитку будівельного сектору в регіонах нашої держави, у тому числі як чинника стимулювання ділової активності у багатьох суміжних галузях економіки, концентрації ресурсного забезпечення для формування локальних виробничо-територіальних систем, приділено недостатньо уваги, а пропонувані заходи мають неконкретний та всезагальний характер. Більш того, за станом на 2012 р. ще не вирішено жодного з вказаних завдань.

Дещо більш сфокусованими на досягнення важливих цільових орієнтирів спрощення та удосконалення регуляторного середовища господарювання економічних агентів у регіонах України, в тому числі будівництва, є положення щорічних послань Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році» та «Модернізація України – наш стратегічний вибір», де основними пріоритетами економічного зростання визначено забезпечення захисту і реалізації прав власності, дотримання правил конкуренції, дерегуляцію і скасування недієвих та обтяжливих дозвільних процедур у будівництві, нагляду та контролю, гарантування єдиних «правил гри» на ринку для всіх суб'єктів господарювання, ефективну антимонопольну політику та підвищення інвестиційної привабливості економіки, формування ємного конкурентного внутрішнього ринку [7]. Проте знову спостерігаємо абсолютну відсутність уваги до конкретних операційних цілей, механізмів та засобів розвитку регіональних будівельних ринків. Серед завдань так званої «нової» регіональної політики як складової посткризового відновлення хіба що визначено розвиток сучасних форм міжтериторіальної економічної інтеграції та кооперації для більш ефективного освоєння ресурсів і розвитку регіональних економічних комплексів, кластерів, індустріальних парків як основи реалізації інноваційно-інвестиційних структурних зрушень, створення нових робочих місць [8].

Необхідно звернути увагу також на те, що й Кабінет Міністрів України оминув увагою розробку та імплементацію стратегії чи програми розвитку будівельного сектору України. Відтак ця галузь розвивається сама по собі, без визначених планових показників і характеристик, що є вкрай негативним, особливо на етапі посткризового економічного відновлення. На думку автора, саме цей аспект може слугувати однією з найбільш вагомих причин найбільшого серед видів економічної діяльності спаду у вітчизняному будівництві у 2008–2009 рр.

Отож, доводиться констатувати, що регіональні проблеми функціонування будівельних підприємств в Україні вже не перший рік не змінюються. Їхній перелік лише розширився, а складність – посилилася на етапі післякризового відновлення регіональних економік, адже, незважаючи на істотний спад у галузі внаслідок фінансово-економічної кризи 2008–2009 рр., який триває досі, антикризові програми уряду практично не стосуються підтримки та розвитку будівельної сфери. Більшість заходів державних, регіональних та місцевих програм сприяння розвитку будівництва на посткризовому етапі розвитку економіки залишаються декларативними, ідентичними до аналогічних програм попередніх років; обсяги фінансування заходів не є ресурсно- чи науково обґрунтованими, а самі програми часто ухвалюються із запізненням. З огляду на сучасний посткризовий період розвитку економіки положення та цільові орієнтири зазначених стратегій та програм потребують адекватного коригування. Аналогічна ситуація спостерігається й у системі державного програмування розвитку будівництва обласних центрів, міст, районів та окремих адміністративних одиниць.

Література

1. Васильців Т. Г. Удосконалення дозвільної системи діяльності малих і середніх підприємств [Електронний ресурс] / Т. Г. Васильців, В. І. Волошин. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua>.
2. Довідка про стан виконання Резолюції учасників робочої зустрічі Президента України з промисловцями і підприємцями 27.11.2006 року та Указу Президента України від 28.04.2007 року № 363 «Про деякі заходи щодо вдосконалення регулювання підприємницької діяльності».
3. *Doing business in 2007: How to reform. Comparing regulations in 175 economies* / The International Bank of Reconstruction and Development
4. *Doing Business – Measuring Business Regulations (Doing Business in Ukraine)* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/ukraine/>
5. Звіти про конкурентоспроможність України. – Всесвітній економічний Форум [Електронний ресурс] / Фонду ефективного управління. – режим доступу : http://www.feg.org.ua/docs/Report_on_the_Competitiveness_of_Regions_of_Ukraine_2011.pdf.
6. *Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава / Програма економічних реформ на 2010–2014 роки.* – Комітет економічних реформ при Президентові України [Електронний ресурс] / – Інтернет-ресурс Президента України. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua>. – С. 69-70, 82-83.
7. *Модернізація України – наш стратегічний вибір : щоріч. Послання Президента України до Верховної Ради України.* – К. : НІСД, 2011. – С. 103, 122; *Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році : щоріч. Послання Президента України до Верховної Ради України.* – К. : НІСД, 2012. – С. 48–73.
8. *Модернізація України – наш стратегічний вибір : щоріч. Послання Президента України до Верховної Ради України.* – К. : НІСД, 2011. – С. 113.